

**ԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԵՏԱՐԱՅԻՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ԵՎ
ՄԱԳԻՍՏՐՈՍԱԿԱՆ ԹԵԶԵՐԻ ԿԱՏԱՐՄԱՆ ՄԵԹՈԴԻԿԱՆ**

Գ.Մ. Արզումանյան

Դատավարական իրավունքի ճյուղեր հանդիսացող քաղաքացիական դատավարությունը և քրեական դատավարությունը բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների ուսումնական պլանով նախատեսված հիմնական ուսումնական դասընթացներից են /վարչական դատավարությունը ուսումնական պլանով դեռևս չի նախատեսված/: Քաղաքացիական դատավարության իրավունքը իրավական նորմերի համակցություն է, որոնք կարգավորում են քաղաքացիական գործերի քննության և լուծման /արդարադատության իրականացման/ ընթացքում դատարանի և դատավարության մյուս մասնակիցների գործողությունները, ինչպես նաև այդ գործողությունների հետևանքով կազմավորվող հասարակական հարաբերությունները, իսկ քրեական դատավարության իրավունքը կարգավորում է քրեական գործեր քննելիս և լուծելիս առաջացող հասարակական հարաբերությունները: Պետք է նշել, որ դատավարությունն ընդհանրապես դիտարկվում է իբրև արդարադատության իրականացման կարգ, իսկ քրեական դատավարությունը դատավարության մյուս ճյուղերից տարբերվում է մինչդատական մի շարք փուլերի առկայությամբ:

Քաղաքացիական դատավարության իրավունքի և քրեական դատավարության իրավունքի հիմնական /առանցքային/ օրենսդրական ակտը /աղբյուր/ և ուսումնասիրման օբյեկտը Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության և քրեական դատավարության օրենսգրքերն են, որոնք Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության Ազգային Ժողովի կողմից ընդունվել են 2008թ. դեկտեմբերի 17-ին, ուժի մեջ են մտել 2009թ. փետրվարի 10-ից: Դրանք Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության և քրեական դատավարության առաջին օրենսգրքերն են, որոնք ամբողջովին նվիրված են քաղաքացիական և քրեական գործերով դատավարությանը և մանրամասնորեն կարգավորում են այն: Միաժամանակ ընդունվել են ԼՂՀ վարչական դատավարության օրենսգրքը/կարգավորում է վարչական գործերով դատավարությունը/ ու ԼՂՀ դատական օրենսգրքը/կարգավորում է դատական իշխանության կազմակերպման և գործունեության հետ կապված հարաբերությունները/: Այդ օրենսգրքերի ընդունումը անկախ պետականության հաստատման, երկրի հասարակական-քաղաքական կյանքում տեղի ունեցած փոփոխությունների ու հիմնական օրենքի՝ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության Սահմանադրության ընդունման արդյունք են և նշանակալից են դատավարական իրավունքի բնագավառում դատաիրավական բարեփոխումների իրացումը:

Ուսանողների կողմից դատավարական իրավունքի ճյուղերի դասընթացների յուրացումը ապագա դատավորների, դատախազների, քննիչների, փաստաբանների, իրավախորհրդատուների, նոտարների, հարկադիր կատարողների, պետական այլ մարմինների, ինչպես նաև տեղական ինքնակառավարման մարմինների մասնագետների ձևավորման անհրաժեշտ պայման է հանդիսանում:

Դատավարական իրավունքի ճյուղերն ուսումնասիրող ուսանողները պետք է կարողանան տեսական գիտելիքները կիրառել պրակտիկայում, կազմել դատավարական փաստաթղթեր, հստակ պատկերացում ունենալ դատավարության տարբեր սուբյեկտների դերի, իրավունքների, պարտականությունների և կոնկրետ գործունեության, նրանց ներկայացվող պահանջների մասին՝ ինչպես իրավական, այնպես էլ բարոյական:

Դատավարական իրավունքից կուրսային աշխատանքը և մագիստրոսական թեզը ինքնուրույն գիտահետազոտական աշխատանքներ են, որոնք պետք է համապատասխանեն գիտական հանրությունում ընդունված հիմնական պահանջներին ու չափանիշներին, ինչը ենթադրում է մեթոդաբանական սկզբունքների պահպանում: Ուսանողի ինքնուրույն գիտահետազոտական աշխատանքը բարձրագույն կրթության համակարգում ուսումնական

ծրագրերի, գիտելիքների ստուգման և որակավորման շնորհման չափանիշների հիմնական բաղադրիչ մասն է:

Արդյունավետ գիտական աշխատանք կատարելու համար անհրաժեշտ է ունենալ օրինակելի աշխատանքային պլան հետևյալ կառուցվածքով.

Գործողություններ	Ժամկետը	Նշումներ՝ կատարման քայլերի մասին
1.Նորմատիվ ակտերի, մասնագիտական գրականության, դատական պրակտիկայի ընտրություն և վերլուծություն		
2.Հետազոտության ծրագրի կազմում		
3.Մեթոդների ընտրություն		
4.Աշխատանքի շարադրում, ձևավորում և խմբագրում		

Ներկայացվող գիտահետազոտական աշխատանքը պետք է ունենա հետևյալ կառուցվածքը՝

1. Տիտղոսաթերթ.
2. Բովանդակություն.
3. Ներածություն.
4. Աշխատանքի հիմնական մաս.
5. Եզրակացություն (կամ վերջաբան).
6. Գործնական առաջարկներ (անհրաժեշտության դեպքում).
7. Գրականության ցանկ.
8. Հավելված (անհրաժեշտության դեպքում):

Տիտղոսաթերթը ձևավորվում է հաստատված պահանջներին համապատասխան:

Բովանդակության մեջ ցույց է տրվում աշխատանքի կառուցվածքը /ներածություն, գլուխների և պարագրաֆների վերտառություն, եզրակացություն, գրականություն/՝ նշելով էջերը:

Ներածության մեջ ցույց է տրվում հետազոտության թեմայի արդիականությունը, գրականության մեջ մշակվածության աստիճանը, աշխատանքի հիմնական նպատակներն ու խնդիրները, կիրառված մեթոդները: Թեմայի արդիականությունը պետք է շարադրվի դատավարական իրավունքի համապատասխան բնագավառում տեսական և գործնական հիմնախնդիրների ցույց տրման միջոցով:

Աշխատանքի հիմնական մասը, որպես կանոն, կազմված է լինում երեք գլուխներից, որտեղ բացահայտվում են աշխատանքի հիմնախնդիրները:

Եզրակացության մեջ շարադրվում են կատարված հետազոտության հիման վրա արված հետևությունները և առաջարկությունները. դրանք պետք է համապատասխանեն ներածության մեջ ցույց տրված նպատակներին ու խնդիրներին:

Գրականության ցանկում ցույց են տրվում աշխատանքը կատարելիս օգտագործված աղբյուրները: Սկզբում նշվում են նորմատիվ ակտերը /ըստ իրավաբանական ուժի և փաստաթղթի ընդունման տարեթվի/ ու դատական պրակտիկան, ապա մասնագիտական գրականությունը՝ այբբենական կարգով:

Գրականության աղբյուրի ներկայացման համար նշվում է հետևյալ անհրաժեշտ տեղեկատվությունը՝ հեղինակի ազգանունը, անվան և հայրանվան սկզբնատառերը, գրքի անվանումը, հրատարակման վայրը, տպագրության տարեթիվը, էջերի քանակը:

Աշխատանքին կարող են կցվել սխեմաներ, աղյուսակներ, դատավարական փաստաթղթերի ձևանմուշներ, որոնք լուսաբանում են աշխատանքի բովանդակությունը: Աղյուսակները պետք է լինեն պարզ ու հարմար՝ տեքստում տեղադրելու համար:

Գիտական գրականության ուսումնասիրության ժամանակ հարկավոր է հատուկ ուշադրություն դարձնել դատավարական իրավունքի տեսության և պրակտիկայի վիճելի հարցերին: Երաշխավորվում է ձևակերպել սեփական փաստարկված կարծիք:

Հետագոտված հիմնախնդիրները և արված հետևությունները պետք է լուսաբանվեն քաղաքացիական և քրեական գործերով դատական պրակտիկայից վերցված օրինակներով:

Գիտական աղբյուրներից բերված մեջբերումները, վիճակագրական տվյալները և մյուս նյութերն ուղեկցվում են հղումներով: Տեքստը մեջբերումներով ծանրաբեռնելն անցանկալի է: Մեջբերումներն անհրաժեշտ է կատարել միայն այն դեպքերում, երբ այս կամ այն լուսաբանման համար իբրև փաստարկ է հանդիսանում կամ հանդիսանում է քննադատության օբյեկտ:

Նյութը շարադրվում է գիտական ոճով:

Լուսանցքներում և տողերի արանքում ավելացումներ չի թույլատրվում:

Տեքստում կրճատումներ չեն թույլատրվում՝ բացառությամբ հանրաճանաչների /օրինակ՝ հեղինակ՝ հեղ., քաղաք՝ ք. և այլն/:

Ծարվածքի տառատեսակը ցանկալի է, որ լինի Arial Armenian, տառաչափը՝ 12:

Կուրսային աշխատանքները կատարվում են բակալավրիատի ուսման 3-րդ կուրսում: Կուրսային աշխատանքի թեման ընտրում է ուսանողը՝ ամբիոնի կողմից հաստատված թեմատիկայի շրջանակներում: Կուրսային աշխատանք գրելու համար ուսանողին տրվում է մեկ կիսամյակ ժամանակահատված: Դասախոս-ղեկավարը կուրսային աշխատանք գրելու համար ուսանողին տալիս է աշխատանքի պլան, համապատասխան ուղղություն ու խորհուրդներ:

Կուրսային աշխատանքի ծավալը չպետք է գերազանցի 25-30 էջը:

Կուրսային աշխատանքը կարող է համարվել լիարժեք, եթե.

- ճիշտ են ձևակերպված հետազոտության նպատակը և խնդիրները.
- կատարված է որակյալ տեսական վերլուծություն.
- տրված են ինքնուրույն մեկնաբանություններ, կատարված են ընդհանրացումներ, պահպանված են հղումների կատարման կանոնները.
- նշված են օգտագործված մեթոդները, հիմնավորված է այդ մեթոդների ընտրությունը.
- եզրակացությունները հիմնավորված են և հստակ ձևակերպված:

Մագիստրոսական թեզը կատարվում է մագիստրատուրայում ուսման երկու տարիների ընթացքում: Թեման հաստատվում է ուսման առաջին կիսամյակում՝ աշնանը: Աշխատանքում ուսումնասիրվող հիմնախնդիրը պետք է համապատասխանի մագիստրատուրայի մասնագիտացման ուղղությանը: Թեզը պետք է ունենա որոշակի գիտական նշանակություն և ներդրում դատական բնագավառում, որը պայմանավորված է ուսումնասիրման նորույթով, տեսական և կիրառական նշանակությամբ: Դատավարական իրավունքից մագիստրոսական թեզը պետք է հիմնվի գիտական և ուսումնական գրականության, դասագրքերի, ուսումնական ձեռնարկների, ատենախոսական հետազոտությունների, պարբերական հրատարակություններում /«Օրենք և իրականություն», «Դատական իշխանություն», «Իրավագիտության հարցեր», «Պետություն և իրավունք», «Արցախի պետական համալսարանի գիտական տեղեկագիր» և այլն/ հրապարակված գիտական հոդվածների, նորմատիվ-իրավական ակտերի, դատական պրակտիկայի նյութերի, օրենսդրության զարգացման միտումների վերլուծության վրա: Խորհուրդ է տրվում օգտագործել կոնկրետ գործերով «Հայաստանի Հանրապետության պաշտոնական տեղեկագիր»-ում և «Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության պաշտոնական տեղեկագիր»-ում հրապարակված Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանի և Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության Գերագույն դատարանի որոշումները: Ցանկալի է, որ աշխատանքը կրի վիճաբանության բնույթ՝ հիմնախնդրի սեփական ընկալման ու դրա լուծման եղանակների շարադրմամբ: Առանձին հեղինակների հետ բանավեճը հիմնված պետք է լինի օրենսդրության և դատական պրակտիկայի վերլուծության վրա:

Մագիստրոսական աշխատանքի ծավալը կազմում է 50-60 էջ:

Էջադրումը կատարվում է 3-րդ էջից:

Տիտղոսաթերթը /1-ին էջ/ և բովանդակությունը /2-րդ էջ/ չեն համարակալվում:

Թեզը համարվում է լիարժեք կատարված, եթե.

- հստակ նշված և հիմնավորված է ուսումնասիրման արդիականությունը.
- ճիշտ են ձևակերպված հետազոտության նպատակը, խնդիրները, գիտական նորույթը.
- կատարված է որակյալ տեսական վերլուծություն, տրված են ինքնուրույն մեկնաբանություններ, կատարված են ընդհանրացումներ, պահպանված են հղումների կատարման կանոնները.
- հիմնավորված է կիրառվող մեթոդների ընտրությունը.
- եզրակացությունները հիմնավորված են և հստակ ձևակերպված:

Հետազոտական տնօրենքում այլ հեղինակի կարծիքների, դատողությունների բառացի և վերապատմված մեջբերումները պարտադիր պետք է ունենան համապատասխան հղում, թե՛ որ հեղինակի, որ գրքի, որ էջից կամ մամուլի որ համարից են դրանք քաղված:

Գիտական աշխատանքում նաև առանձին բառեր, մտքեր երբեմն կարիք են ունենում լրացուցիչ բացատրության, ծանոթագրման, որն արվում է տնօրենից դուրս՝ էջի տակ կամ էջի վերջում:

Գոյություն ունի հղումների, մեջբերումների և ծանոթագրությունների մշակված միասնական կարգ, որը պետք է պահպանել:

-Մեջբերումը կամ քաղվածքը տնօրենքում ուրիշի խոսքի բառացի օգտագործումն է:

Մեջբերումները կատարվում են՝

ինչպես ուղղակի (առանց փոփոխության, չակերտների մեջ), այնպես էլ անուղղակի (առանց չակերտների):

-Ուղղակի մեջբերման ժամանակ չի կարելի մեջբերվող հատվածից բաց թողնել որևէ բառ կամ բառակապակցություն, դարձվածք կամ նախադասություն, որը կարող է փոխել ու աղավաղել մտքի իմաստը: Մտքի իմաստը չփոխող առանձին բառերի կամ դարձվածքների սղման ժամանակ դրանց փոխարեն դրվում է բազմակետ:

-Նույն չակերտների մեջ չի կարելի առնել գրքի տարբեր նախադասություններից, տարբեր էջերից քաղված մեջբերումները. դրանք չակերտների մեջ են առնվում առանձին-առանձին:

-Չակերտներով մեջբերվող նախադասությունը սկսվում է մեծատառով, եթե նույնիսկ այն կրճատված նախադասության երկրորդ կեսն է /կրճատված մասի փոխարեն դրվում է բազմակետ/:

-Մեծատառով չի գրվում, եթե մեջբերված հատվածը քերականորեն դառնում է հեղինակի խոսքի, նախադասության շարունակություն:

Եթե դրվում են կլոր փակագծեր, ապա փակագծերի մեջ նշվում է հեղինակի ազգանունը, անվան առաջին տառը, գրքի տարեթիվը և էջը:

Գրականություն

1. Պետրոսյան Ռ.Գ., Հայաստանի քաղաքացիական դատավարություն, Երևանի համալսարանի հրատարակչություն, Եր., 2007:
2. Гражданское процессуальное право. Практикум. Под редакцией Г.А.Жилина. «ВЕЛБИ». М., 2006.

Резюме

Курсовая работа по процессуальному праву представляет собой самостоятельное исследование, в котором студент демонстрирует полученные теоретические знания, практические навыки, способность проводить анализ научной литературы, судебной практики, умение формулировать и обосновывать собственную точку зрения. Магистрантская работа по процессуальному праву представляет собой исследование одной из актуальных проблем процессуального права, в котором магистрант демонстрирует уровень овладения теоретическими знаниями и практическими навыками, позволяющими ему самостоятельно решать профессиональные задачи.

Работа должна основываться на научной и учебной литературе, учебных пособиях, диссертационных исследованиях, на научных статьях, опубликованных в периодических изданиях («Судебная власть», «Судебная власть Арцаха», «Вопросы правоведения», «Государство и право», «Ученые записки АргУ», «Право и действительность»), на нормативно-правовых актах, на материалах судебной практики.